

PRIMELE RELATĂRI ALE CĂLĂTORILOR STRĂINI DESPRE AREALUL ACTUALULUI JUDEȚ VASLUI

Dan RAVARU*

Cuvinte cheie: *Vaslui, călători străini, istorie medievală urbană.*

Keywords: *Vaslui, foreign travelers, urban medieval history.*

Abstract:

This study presents information about the Siret and Prut between Romania was crossed by trade routes avant-la-Letra since Neolithic, therefore, in antiquity, the area was the attention of Herodotus, who knew the ancient route of the river Bârlad, or Ptolemy, who signals a Dacian fortress, Zargidava between Roman and Vaslui. In the Middle Ages there were countless presence of strangers in our territory, but documenting delayed in time.

As with any presentations of foreign populations when "you know other" hard to free yourself of subjectivity. In this context, a common feature impressions foreign travelers was astonishment. Clothing from suman brown saw it as rude and overly hairy as pyramid hats or sandals. In the same register is entered wooden houses, little high from the ground, made of wood coated with clay, covered with reeds or straw (foreigners ... Travelers, I, p 404). It is also amazed by foreigners, namely Anton Veracsics the description Transylvania, Moldova and the Romanian Country, the fact that "Moldovans hold obstinately to their port and one of them would adopt the Turks (as did mountaineers) or the from another nation, or any part of the port their weapons, or any such thing, is put to death. "(foreigners ... Travelers, I, p 405).

Partea României cuprinsă între Siret și Prut a fost străbătută de drumuri comerciale *avant-la-letre* încă din Neolitic, de aceea, în Antichitate, zona a fost în atenția lui Herodot, care cunoștea străvechiul traseu al râului Bârlad, sau al lui Ptolemeu, care semnalează o cetate dacică, Zargidava, între Roman și Vaslui. Și în Evul Mediu au existat nenumărate prezențe ale unor străini pe teritoriul nostru, dar consemnările în scris au întârziat în timp.

Ca în orice prezentări ale unor populații străine, atunci când „îl cunoști pe celălalt” este greu să te eliberezi de subiectivitate. În acest context, o notă comună a impresiilor călătorilor străini a fost uimirea. Îmbrăcămintea, din suman de culoare brună, o vedeau drept grosolană și peste măsură de păroasă, la fel căciulile în formă de piramidă, sau opincile. În același registru se înscriseră casele de lemn, prea puțin ridicate de la pământ, făcute din lemn, lipite cu lut, acoperite cu stuf sau paie (*Călători străini...*, I, p. 404). Se mai mirau, străinii, în speță Anton Veracsics, în *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*, de faptul că „moldovenii țin morțiș la portul lor și acela dintre ei care ar adopta, de la turci (cum au făcut muntenii), ori de la

* Consilier principal, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui.

alt neam, vreo parte a portului sau a armelor lor, sau oricare lucru de acest fel, e pedepsit cu moartea.” (*Călători străini...*, I, p. 405).

O altă observație a lui Verancsics se referă indirect la județul Vaslui, dar ni se pare deosebit de interesantă: „Moldova toată este străbătută de patru râuri mai însemnate care toate curg mai întâi de la miazănoapte la răsărit apoi cotesc spre miazăzi și trei (!) dintre ele se varsă în Istru” (*Călători străini...*, I, p. 401). Este vorba de Nistru, Siret și Prut. Primul dintre ele se varsă în Marea Neagră, celelalte două în Dunăre (Istru), al treilea, care s-ar vărsa și el în Dunăre, este marcat de editori cu semnul întrebării. După cum am subliniat și în altă lucrare a noastră (*Ștefan al II-lea și Vasluiul, capitală a Moldovei, 1435-1442*, p. 13) este vorba de râul Bârlad. În Antichitate, Herodot, care vizitase coloniile grecești de la Marea Neagră, Tomis, Callatis, Histria, afirmă că între Tyras și Hierasus (Prut și Siret) se mai varsă un râu în Dunăre, dar al cărui nume nu l-a putut afla (*Istorie...*). Plecând de la acest pasaj din Herodot, profesorul Constantin Antonovici, provenit dintr-o ilustră familie de intelectuali bârlădeni, a prezentat la un congres de hidrologie, ținut la Varșovia în 1925, o lucrare în care, pe baze geologice, a demonstrat veridicitatea spuselor părintelui istoriei.

Un alt loc comun în relatările străine constă în observații asupra limbii, pe care cei mai mulți o consideră o latină plină cu greșeli sau o italiană stricată. Fără să intenționeze, la modul conștient aceasta, ei promovează ideea originii latine a limbii române, semnalând, desigur, și influențele străine. La caracterizările de ordin general să mai adăugăm numai sublinierea lui Nicolaus Olahus, conform căruia moldovenii sunt mult mai statornici și mai viteji decât muntenii.

Să trecem, în continuare, la informațiile punctuale asupra teritoriului actualului județ Vaslui.

În arhivele Vaticanului s-a găsit o descriere anonimă a Moldovei, din 1528, de fapt o informare pentru Ferdinand von Habsburg. Dacă alți călători se refereau la sate, aici întâlnim o altă imagine: „Se pot înșira pe nume câteva locuri mai însemnate, adică orașe și cetăți din Moldova Vaslui (Wazlo), Târgul Huși (Hustwaros) și Bârlad (Barlat)” (*Călători străini...*, I, p. 199). Descrierea citată mai sus este inclusă în lucrarea mai amplă a lui Georg Reicherstorffer *Chorographia Moldovei*, publicată în 1541, dar având la bază un jurnal din 1528, din cursul unei misiuni diplomatice și informative în zonă. Îi consideră pe locuitorii de aici de origine romană, aduși de Traian, dar păstrând totodată obiceiurile geto-dace. Încearcă și o caracterizare, în care raportul subiectiv – obiectiv este cu totul evident: „Apoi neamul acesta al moldovenilor este aspru și foarte primitiv, totuși în treburile ostășești și războinice ei sunt deosebit de bine pregătiți în felul lor, așa cum s-a arătat mai sus. Ei recunosc pe Hristos și pe sfinții apostoli și după cum susțin ei au urmat cu multă evlavie și cinstire încă de la început și până acum învățătura Sfântului Pavel”. Și, după cum vom vedea și în relatările ulterioare despre diversele comunități de Vaslui, Bârlad, Huși: „În această țară locuiesc împreună, sub cârmuirea voievodului, diferite secte, religii și neamuri, ca de pildă ruteni, poloni, armeni, sârbi, bulgari și tătari și, în sfârșit, mulți sași din Transilvania, fără ca din cauza deosebiriilor de rituri și dogme să se certe între ele. Și orice sectă sau neam își urmează ritul și legea după bunul său plac” (*Călători străini...*, I, pp. 196-197). Indiscutabil, este un exemplu aproape singular de toleranță

religioasă, într-o Europă pe atunci „luminată” de rugurile pentru eretici, și care acum ține morțiș să ne acuze cu orice prilej că suntem intoleranți din esența ființei noastre naționale.

Uneori, însă, așa cum face raguzanul (locuitor din Ragusa, actualul Dubrovnik) Felix Petančić, Vasluiul este localizat greșit, între Muntenia și Muntenia. Autorul a fost în primul rând un om al cărții, bibliotecar, notar, judecător, cancelar. El îndeplinește însă și unele misiuni diplomatice, în Rhodos, Spania și Franța. Este autorul unor memorii în care preconizează ample acțiuni antiotomane, indicând căile cele mai avantajoase de străbătut pentru armatele creștine. Informațiile culese din cărți nu sunt însă întotdeauna verificate prin cunoștințele de teren. Astfel apare eroarea amintită mai sus: „Din aceste locuri, din Muntenia, abătându-se de la drumul ce se îndreaptă spre trecerea către Vidin și Nicopole, se înfățișează pe stânga cetatea Vaslui așezată la mijloc între Valahia Mare – Țara Românească și cea Mică – sau Moldova” (*Călători străini...*, I, p. 444). Petančić ține să amintească neapărat Vasluiul probabil datorită mării victorii repurtate aici de Ștefan cel Mare, greșeala sa fiind preluată și de alte lucrări.

Un străin prezent în încurcătoarea perioadă a lui Alexandru Lăpușneanu – Despot-Vodă este un oarecare Laurențiu, agent secret din partea conducerii secuilor și sașilor. Cităm dintr-o scrisoare a sa: „Eu, Laurențiu, servitorul măritului Nicolae Korniș, am fost trimis de domnul meu, cu consimțământul strălucitului domn general (Costaldi, comandant al trupelor imperiale habsburgice), în ziua de 17 februarie (1551), de curând, la Alexandru, voievodul Moldovei, pe care l-am găsit la Vaslui” (*Călători străini...*, II, p. 103). Alexandru Lăpușneanu se adresează cu superioritate solului, subliniind ascendentul asupra lui Nicolae Korniș, comandantul trupelor secuilor și sașilor, în luptele interne generate de problema ascensiunii la tronul princiar al Transilvaniei: „De aceea dorim să fi venit stăpânul tău la mine, ca să fi putut trata cu el cum ar putea rămâne în pace țara mea și Transilvania; și cred că dacă ar fi venit la mine am fi încheiat o înțelegere asupra celor ce privesc folosul acestor țări. De aceea am vrut eu să vorbesc cu stăpânul tău, pentru ca să ne străduim să-l readucem pe fiul regelui Ioan în Transilvania” (*Călători străini...*, II, pp. 103-104).

Perioada foarte frământată când s-au succedat domniile lui Alexandru Lăpușneanu și Iacob Heraclit Despot, ambele domnii sfârșite tragic, prezența străinilor a fost deosebit de intensă. Din Transilvania sunt trimiși trei soli, Petru Gerendy, Anton Garda, Ambrozie Szabo, care trebuie să străbată o bună parte din Moldova pentru a-l găsi pe Alexandru Lăpușneanu. „Când au sosit solii domnilor locuitori ai Transilvaniei, în ziua de 19 martie 1554, în Moldova, în târgul Hușilor (Oppidum Huzt), l-au găsit acolo pe voievodul moldovean” (*Călători străini...*, II, p. 145).

De remarcat sunt pozițiile sociale ale componentelor soliei, care le justifică titulatura de reprezentanți ai „stărilor Transilvaniei”: Petru Gerendy(i), nobil maghiar, Anton Garda, un secuie „liber” (agilis) și un orășean din Sighișoara (Schässburg), numit Ambrozie Szabo sau Schneider, ambele cuvinte însemnând în limba română croitor. Deci și în această situație funcționa „Unio trium nationum”, adică unguri, secui, sași, românii fiind total ignorați. Atitudinea supusă a solilor demonstrează încă o dată prestigiul domnitorului Alexandru Lăpușneanu care, pentru majoritatea

românilor, rămâne personajul principal, dar îndoielnic, al unei celebre nuvele romantice.

Un personaj interesant al epocii este Ioan Belsius, agent imperial al Habsburgilor. S-a născut la Eperjes (actualmente Presov, în Slovacia), din părinți germani, dar a crescut între unguri. Trimis de Habsburgi să-l spioneze pe Despot-Vodă, a devenit un apropiat și chiar un devotat al acestuia. Într-o scrisoare către împăratul Maximilian spune: „Am venit acum peste râurile Nistru (greșeală pentru Siret) și Moldova spre râul Bârlad (Ad Barla) la orașul numit Vaslui (Oppidum Vaslo).” Scrisoarea este datată 19 aprilie 1562, Vasluiul fiind desemnat drept loc de redactare (*Călători străini...*, II, p. 145).

Să ne mai oprim asupra acestui vizitator de excepție al Vasluiului. Între altele, fiind secretar al mai multor soli transilvăneni la Constantinopol, a devenit expert în redactarea unor rapoarte cifrate. Lua întotdeauna și alte măsuri de precauție. De exemplu, când a plecat spre Moldova, inclusiv la Vaslui, a ascuns instrucțiunile sub oblâncul de la șă. Deși i se impută o cunoaștere superficială a limbii latine, lucrările sale i-au influențat pe alți scriitori din epocă, unii și-au însușit pur și simplu scrisori trimise de el din Moldova. În scrisoarea de la Vaslui și Despot Vodă apare în altă lumină față de piesa lui Alecsandri. Îmbinând severitatea cu blândețea, propune corectarea granițelor dintre Moldova și Muntenia, iar față de regele Poloniei, Sigismund August, are o atitudine demnă și curajoasă: „Mi-a spus atunci despre polon multe lucruri, desigur cu foarte mare acreală, și în urmă a încheiat că, dacă i-ar arde acela un sat cât de mic de al său, el ar porunci ca ai săi să și năvălească cu foc și pârjol pe o întindere de trei mile până la cetatea Snyatin” (*Călători străini...*, II, p. 14). Aici Belsius subliniază incertitudinile poziției sale la curtea lui Despot, mai ales în ceea ce privește raporturile cu boierii: „De mine în sfârșit voi scrie cu toată smerenia și supunerea că sunt tratat de acest principe cu cinstea și considerația datorită maiestăților voastre (Habsburgii), însă boierii au început să se uite foarte chiorăș la mine și mă și tem de otrăvă, întrucât și acum doi dintre secretarii lui s-au îmbolnăvit și au ajuns chiar în primejdia vieții. Însă va trebui să rabd ceea ce va fi să îndur pentru a fi de folos maiestăților voastre” (*Călători străini...*, II, pp. 148-149).

O iscoadă ungurească informează, pe 10 aprilie 1564: „Se spune că teritoriul orașelor Iași (Iaz) și Huși (Hws), împreună cu partea de jos a țării, în această retragere a lui Tomșa, au fost pustiite de turci și tătari și date ca pradă cu voia lui Alexandru (Lăpușneanu).” (*Călători străini...*, II, p. 311).

O situație deosebită apare după moartea lui Lăpușneanu, care lăsase doi fii, cel mai mare ocupând tronul. O altă iscoadă anonimă ungurească relatează, în iunie 1568, în legătură cu evenimentele respective: „Bogdan a trimis pe fratele său mai mic, Petru, în orașul Bârlad, ca să locuiască acolo.” (*Călători străini...*, II, p. 391). Citând, în continuare, textul, aflăm că Petru „simțind gândul rău al fratelui său, fuge în Turcia”.

Un călător străin care a provocat multe încurcături prin scrierile sale în legătură cu istoria Moldovei a fost polonezul Maciej Strykowski. Militar de profesie, totodată un intelectual de valoare, a scris o lucrare de mari dimensiuni, intitulată *Cronica Sarmăției europene*. Lucrarea a fost, însă, contestată de italianul Guagnini – și acum există, încă, îndoieli asupra adevăratului autor. El face observații generale asupra românilor, între care reținem faptul că amintirea lui Ștefan cel Mare era vie și onorată

atât la moldoveni, cât și la munteni, în ambele țări românești existând cântece de slavă pentru marele voievod. Între 1574 și 1575 trece prin Moldova și, în însemnările sale, apare un text care a provocat mari discuții: „Mărturisesc, după aceea, letopiseștele lituane și rusești, că pe Iurie Koriatovici l-au luat moldovenii la domnie sau ca voievod al Moldovei și Valahiei, pentru vitejiile sale de cavaler, și l-au ridicat la Suceava, la capitală, după obiceiul lor. Totuși, deoarece la dâșii este înăscută nestatornicia și deasa schimbare a stăpânilor, l-au otrăvit pe Iurie Koriatovici la Suceava. A fost înmormântat la Vaslui, o mănăstire zidită la o jumătate de zi de mers de Bârlad, unde eu însumi am fost în 1575” (*Călători străini...*, II, p. 451). Acest pasaj a stârnit de la început aprige discuții între Xenopol, Onciu, Iorga și Radu Rosetti. Aceasta fiindcă în cronicile lituaniene mai există și alte referințe la el. De asemenea, într-o cronică a Cavalerilor Teutoni se spune că lituanienii ar fi suferit mari înfrângeri în Moldova, în acea perioadă. Problema, însă, pare rezolvată la ora actuală. Într-adevăr, între lituanieni, inclusiv cei din familia nobilă Korjat, și moldoveni a existat o serie de relații. Dar în nici un caz Jurg Koriatovici nu a domnit în Moldova. Pentru scurt timp, doi membri ai familiei Koriatovici au stăpânit ținutul Podoliei, învecinat la nord cu Moldova. În acea zonă exista o populație românească numită volohi. De aici confuzia cu stăpânirea Moldovei de către cei din familia Koriatovici.

Constantin Cihodaru aduce și alt argument care demonstrează falsitatea părerilor că Jurg Koriatovici ar fi domnit în Moldova și că ar fi murit aici în 1375: „Ipoteza aceasta nu se poate susține și nici nu se poate admite că principele lituanian ar fi murit la data arătată căci, din alte informații, se poate vedea că era în viață la 1837” (Cihodaru, p. 208). Ștefan Gorovei aduce în discuție și un alt aspect care ar fi contribuit la crearea legendei despre Jurg Koriatovici. Tot în anul 1375, un pretendent la tron, Giurgiu, s-a refugiat la conducătorul lituanian al Haliciului, Vladislav de Oppeln, cerând ajutor. Împreună cu o oaste lituaniană, a fost înfrânt de moldoveni și, probabil, executat. În urma tuturor acestor informații contradictorii, în primul rând relatarea lui Strykowski, s-a ajuns la neașteptata concluzie că Vasluiul ar fi fost atestat din anul 1375. Confuzia creată a fost îmbrățișată de conducerea locală care, bazându-se pe Ghibănescu, a oficializat această atestare în 1975. Atunci s-au sărbătorit 600 de ani de atestare a Vasluiului, ceea ce era cu totul fals, dar „a căzut bine”, deoarece în același an se împlineau 500 de ani de la Bătălia de la Podul Înalt. Combinând o aniversare reală cu una imaginară s-a putut da o notă de mare fast evenimentului. Situația a fost, într-un fel, benefică pentru Vaslui dar, totodată, a perpetuat un fals istoric. Denumirea de „Vaslui” apare prima oară în documente în anul 1423, când este atestat în Sfatul Domnesc boierul Șerbea de la „Vaslui”, fără, însă, a se specifica dacă denumirea se referă la ținut, la oraș sau la o moșie din preajma râului.

Așa că atestarea certă a orașului este cea de la 1 septembrie 1435, asupra căreia ne vom opri pe parcurs. Interesant este că aceiași istorici locali, care au fost obligați de împrejurări să susțină în 1975 atestarea a 600 de ani de existență a Vasluiului, vor susține în 1985 cei 550 de ani reali de atestare documentară. Acest fals istoric este înscris și acum la intrarea în Consiliul Județean Vaslui și de zeci de ani de subliniez perpetuarea erorii respective, dar, cum spunea profetul, „in deserto clamavi, Domine!”. Alte observații ale călătorului polonez, privind bătălia de lângă Vaslui, se

înscriu între adevărurile istorice. Redă „in extenso” două texte ale lui Strykowski, direct sau indirect legate de zona noastră.

„În anul 1475 Mahomed, împăratul turcesc, dând ajutor lui Radul, voievodul muntenesc, împotriva lui Ștefan, domnul Moldovei, vasalul Poloniei, și făcându-l vasalul său, a trimis o oaste de o sută și douăzeci de mii de turci și de tătari și de munteni împotriva Moldovei, ca s-o prade, vrând să-l facă și pe Ștefan vasalul său. Dar Ștefan, voievodul Moldovei, luând ajutor de la Cazimir, regele Poloniei, două mii de călăreți, adunând de asemenea patruzeci de mii de moldoveni și cinci mii de secui, pe care-i luase de la Matiaș, regele Ungariei, cu acești oameni, încrezându-se mai mult iscusinței decât puterii, a lovit peste tot cumplita și marea oaste a turcilor și le-a făcut pagube cu atât mai mari, cu cât în Țara de Jos, pe unde urmau să treacă turcii, el însuși arsesse totul, o înfometase și arsesse iarba cu foc, pentru care fapt și caii lor neînvățați cu greutatea au pierit de foame. După aceea, când i-a adus într-un loc primejdios pe iezerul Racovei, i-a lovit la râul Bârlad, și acolo, cu oameni puțini, a biruit o sută de mii de turci și tătari, cu ajutorul lui Dumnezeu. A poruncit ca să se ardă leșurile celor căzuți, de pe urma cărora încă și azi se văd oase și grămezi mari și înalte, pe care le-am văzut cu ochii mei, când am trecut în Turcia în anul 1575, precum și trei cruci, care stau zidite ca semn al acelei biruințe. De asemenea au pierit câteva pașale <și> comandanți mai de seamă, s-au luat mai bine de o sută de steaguri de război. Pe prinși a poruncit să-i tragă pe toți în țeapă, iar pe patru prinși mai de seamă și 36 steaguri de război, împreună și cu o parte mai de preț a prăzii luate de la dușmani, i-a trimis prin panii săi regelui Cazimir, care pe atunci locuia în Litvania”.

„[1504: soarta lui Ștefan cel Mare]: Acest Ștefan voievod al Moldovei era iscusit și norocos, căci într-un rând a biruit o sută cincizeci de mii de turci, pe lângă alte lupte dese și însemnate cu ei. Acesta de asemenea a alungat pe Matiaș, regele Ungariei cel viteaz, din țara Moldovei și din cea secuiască, nimicind cu dânsul o mare oaste de unguri și rânind pe regele însuși cu trei săgeți, în dreptul orașului Baia, după care izbândă i-a luat și Țara secuiască. El de asemenea și pe tătari i-a biruit de câteva ori, de asemenea pe regele Poloniei Albert I-a biruit în Bucovina împotriva așteptărilor alor noștri. Orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt pentru acest slăvit noroc la toate adunările lor pe scripci sârbești, rostind în limba lor: «Ștefan, Ștefan voievod, Ștefan. Ștefan voievod a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri, pe ruși și pe poloni». Când mergeam spre Turcia am văzut la București, orașul de scaun, la curtea domnului Țării Românești, unde am fost la ospăț <cum atârnă> pe peretele iatacului domnului un chip, zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, arătându-l pe acest Ștefan înalt la statură șezând cu coroană regească pe cap, moldovenii îl numesc de asemenea Cara Bogdan Ștefan, adică dragul Bogdan Ștefan (carus pe latinește, pe românește, cara - drag). Din cauza nespusei lui vitejii îl socotesc ca sfânt. A lăsat după dânsul pe fiul său Bogdan, cu un singur ochi”.

În luna mai 1582, primul englez care ajunge în Țările Române trece și prin zona noastră. Este vorba de John Newberie, negustor din Londra, care a vizitat locurile sfinte și, la întoarcere, a vrut să vadă cât mai multe ținuturi noi. „În ziua a șasea am plecat din Fălciu (Falchen). În ziua a șaptea, dimineața, am ajuns la un mic orașel numit Huși (Hus), care este așezat la marginea unei păduri” (*Călători străini...*, II, p. 517).

Definitorie pentru setea de călătorii, de cunoaștere, interesată sau nu, a unor noi ținuturi este prezentarea ce și-o face însuși John Newberie: „Eu, numitul John Newberie, îmbărbătat de buna izbândire a drumului meu de mai înainte la Tripoli, Ierusalim și Muntele Liban, am pornit într-o călătorie mult mai lungă și primejdioasă prin strâmtoarea Gibraltar, Marea Mediterană, sus-zisul Tripoli și apoi coborând râul Eufrat, până la cetatea lui Ormus în Golful Persic și de acolo prin țara lui Lar și părțile cele mai de răsărit ale Persiei, în Media, Armenia, Georgia, Caramania, Anatolia și apoi la Constantinopol și de acolo prin Marea Neagră numită în vechime Pontul Euxin, pe gura fluviului Dunărea cu corabia, și apoi o cale lungă în susul aceluia fluviu, trecând de-a lungul unei părți din Moldova și Țara Românească <și> în sfârșit, după ce am debarcat, am ajuns la Camenița, primul oraș de graniță al Poloniei, și trecând printr-acel regat am ajuns în Prusia și am venit la Elbing și Danzig și Königsberg, unde îmbarcându-mă, am trecut prin Sundul din Danemarca și am ajuns la Hull în Anglia și apoi am mers pe uscat la Londra, unde am ajuns în ultima zi a lui august 1582, călătorind timp de doi ani fără nouăsprezece zile”.

În curând, după numai trei ani, ne vizitează un alt englez, Henry Austelle. El era trimisul lui William Harborne, ambasadorul Angliei la Constantinopol. Acesta vrea să ajungă în țara sa plecând din capitala Imperiului Otoman, iar drumurile îl poartă prin părțile noastre. „Pe 12 octombrie 1585 am ajuns la Fălciu, pe râul Prut” (*Călători străini...*, III, p. 184).

Nicolae Iorga a evidențiat, în *Istoria Românilor prin călători străini*, marea importanță a informațiilor de acest fel, care vor deveni mult mai bogate, pe parcursul timpului, pentru întregirea imaginii devenirii noastre ca neam. Un prim exemplu din lucrarea citată, cu o largă referință la călătorii englezi:

„Avem apoi două însemnări privitoare la drumul prin Moldova al lui John Austell și Iacob Manucchio.

Iată ordinul pe care-l primește domnul din partea turcilor ca să dea ospitalitate călătorilor englezi în 1586:

«Să știi tu, care ești domn al Moldovei (al Munteniei), și alți ofițeri ai noștri cari stăpânii și locuții pe calea pe care se trece de obicei în Moldova (Muntenia), că ambasadorul Angliei», - pe vremea aceea începuseră întâile legături urmate între Anglia și Poartă și, după primul ambasador, care a apărut mai scurtă vreme, Harebone, de care vom vorbi îndată, a venit altul, Eduard Barton, care a avut legături foarte strânse cu Moldova, întovărășit fiind în afaceri cu anumiți evrei prefăcuți în supuși englezi, el însuși finanțând la Poartă pe Aron Vodă, contemporanul lui Mihai Viteazul, și negociind cu acesta pentru pacea cu sultanul, - «trimețând doi nobili englezi cari voiesc să plece în Anglia, pe Henry Austel și Giacomo de Manucchio, a cerut de la înălțimea noastră scrisori de liberă trecere prin stăpânirile noastre, cu o slugă pe lângă ei. De aceea vă dăm cu strânsoare vouă și tuturor dregătorilor noștri celorlalți pe la cari vor trece ca, primind această poruncă a noastră, să aveți deosebită grijă și să luați sama să fie îngrijiți acești călători cu ospitalitate în acest drum al lor, pe bani dându-li provizii pentru ei și caii lor, așa încât să n-aibă de ce se plânge pe urmă de voi. Dacă, din întâmplare, ar veni în vreun loc unde ar trebui să se teamă pentru persoana sau averea lor, să te îngrijești ca ei să fie păziți de oamenii voștri, și să meargă cu ei prin toate locurile de bănuială, având tovarăși destui. Ci să băgați bine de samă ca ei să nu

ducă din țara noastră vreunul din caii ce pot fi de folos» - caii erau opriți la export și de domnii cei vechi și de turci, ca o contrabandă de război. «Ascultați porunca noastră și dați crezare peceții noastre» (N. Iorga, *op. cit.*, pp. 171-172).

Catolicii duceau, după cum se știe, o propagandă destul de intensă în Țările Române, credința ortodoxă a acestora nesimțindu-se, însă, impietată, românii fiind, ca întotdeauna, toleranți. Astfel, Francesco Pasti, călugăr franciscan din Candia (Creta), face o cercetare a situației catolicilor din Moldova. El avea reședința la Târgoviște, unde conducea o mănăstire a conventualilor franciscani. El specifică: „La Bârlad (Berladi) o biserică, la Vaslui (Vasiludi) o biserică.” (*Călători străini...*, III, p. 638).

Tot Francesco Pasti de Candia a făcut unele observații firești asupra românilor, în mijlocul cărora a stat peste șapte ani: „Și, în primul rând, locuitorii trăiesc și observă ritul grecesc și sunt supuși Bisericii orientale, adică patriarhului de la Constantinopol. Dar slujesc în biserici în limba slavonă, iar cititul și scrisul se face aproape pretutindeni tot în limba slavonă. Limba lor cea veche era latina, dar acum au corupt-o atât de mult, încât abia se distinge câte un cuvânt; aduce totuși cu limba latină” (*Călători străini...*, III, p. 638).

Negustorul Martin Gruneweg (1562-1618) are un curs fascinant al vieții, dovedindu-se totodată un călător neobosit. De origine germană, născut la Danzig (Gdansk), rămâne orfan în condiții dramatice, învață mai întâi polona, dintre limbile străine, devine pe parcurs un adevărat poliglot. Se angajează la un negustor armean, de care se va atașa foarte mult, îl va considera un adevărat tată. În serviciul acestuia, împreună cu caravanele negustorilor armeni, va face șase lungi călătorii în Imperiul Otoman, trecând de fiecare dată prin țara noastră. De fiecare dată a scris nenumărate note, însemnări, pagini de jurnal și a executat peste 500 de desene. La ultima călătorie s-a îmbolnăvit de ciumă, s-a vindecat în mod miraculos și a trecut la catolicism în 1586, devenind călugăr dominican pentru restul vieții. Va folosi datele amintite mai sus pentru redactarea veridică a relatărilor de călătorie.

În 1584, la întoarcerea din a patra expediție comercială din Turcia, Gruneweg trece și prin actualul județ Vaslui. „La 10 iunie prin câmpie; am hrănit [animalele] la Bârlad. Acest oraș se află în șes; după felul țării este bine clădit. În piață se află o biserică de piatră frumos pictată în interior și exterior cu tot felul de vieți de sfinți; de la turnul clopotniței până sub clopotele sale erau doar 15 trepte. Am înnoptat în spatele unui sătuc. Precedentele două zile am mers doar printr-o vale în care curgea un râuleț. Dincolo de apă, în dreapta, am văzut mereu sate risipite. La 11 iulie [am mers] tot prin vale, apoi prin Vaslui, care se află pe un delușor; are în piață două biserici de lemn, iar în oraș mai este o biserică de piatră, împreună cu o curte în cea mai mare parte de piatră. Locuiesc aici și sași și armeni. Am hrănit [animalele] în câmpie, între dealuri, printre care curgea o apșoară. Am înnoptat în fața unui sat care are o bisericuță de piatră” (*Supliment*, I, p. 101).

Fragmentul de mai sus prezintă un interes aparte. Cu rezerva „după felul țării”, Bârladul este apreciat ca oraș, bine clădit, tocmai de un călător care văzuse foarte multe așezări urbane și era originar dintr-un mare oraș european. Foarte importantă rămâne atestarea bisericii de piatră la anul 1584, considerată în general ca o ctitorie mai târzie a lui Vasile Lupu. Construcția de astăzi îi aparține, însă a fost durată peste alta mai veche care, așa cum o descrie Gruneweg, avea și pictură exterioară, așa cum

mai întânim astăzi doar în nordul Moldovei. Bun observator, reține existența la Vaslui a bisericii de piatră alături de alte două de lemn. Este vorba desigur de cea cu hramul „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul”, ctitoria lui Ștefan cel Mare din 1490. La timpul respectiv, Curțile Domnești erau probabil într-o stare încă bună. Dacă ceilalți călători vor semnală ruine sau amintiri ale Curților, Gruneweg amintește doar faptul că sunt construite în cea mai mare parte din piatră, deci erau încă în picioare, cel puțin parțial. „Răușoarele” semnalate sunt Bârlad și Vasluiul, iar satul „cu bisericuța de piatră” este Scânteia, târgușor care a făcut parte din ținutul istoric al Vasluiului, era o ctitorie de la Ștefan cel Mare și a fost în permanență un loc de popas. În 1586, la ducere și la întoarcere pe ruta Liov (Lvov, Lemberg, Lviv), orașul său de reședință și Istanbul, Gruneweg trece din nou pe la Bârlad și Vaslui. Într-o manieră personală, având grijă să nu se repete, în următoarele două relatări se rezumă la câteva aspecte practice. Le reproducem, pentru atmosferă și atestarea repetată a localităților. „La 10 mai am hrănit [animalele] în satul unde se află o bisericuță de piatră, am înnoptat unde este o fântână cu izvor sub un deal. La 11 mai am hrănit [animalele] pe o câmpie în spatele Vasluiului, am înnoptat într-un sat pustiu. La 12 mai am hrănit [animalele] în câmpie în spatele Bârladului” (*Supliment*, I, p. 110). „La 10 august [am trecut] prin Bârlad, am hrănit [animalele] și am înnoptat în câmpie. La 11 [august] am hrănit [animalele] în câmpie, [am trecut] prin Vaslui, am înnoptat în câmpie. La 12 august am hrănit [animalele] în câmpie, am înnoptat în satul unde se găsește bisericuța de piatră” (*Supliment*, I, p. 113).

Dar Gruneweg, în însemnările sale, nu s-a mărginit la consemnarea datelor geografice, ci a făcut observații pertinente asupra oamenilor, arhitecturii populare, portului, dansurilor. Ele au fost realizate la prima intrare în Moldova, însă și pe parcurs, când a străbătut meleagurile noastre. „Casele sunt foarte mici și sunt construite numai din lemn, unse cu lut, dar ei locuiesc foarte curat. Ei văruiesc căsuțele înăuntru și în afară, ori de câte ori observă că se murdăresc oricât de puțin. Rar se vede aici o casă acoperită cu șindrilă, toate sunt acoperite cu paie. De teama focului, o casă se află la distanță de alta, astfel că între ele ar mai fi avut loc una; și toate sunt împrejmuite cu un gard. Din casă se intră prin două uși față în față în odaie, unde se află o frumoasă sobă cu cahle, cu care ei încălzesc odaia și pe care fierb și prăjesc după nevoie. (...) În bisericile valahe ei cântă totul în limba slavă deși nu înțeleg un cuvânt din aceasta, precum la noi călugărițele. În rest este un popor frumos în această țară, care are propria limbă, aproape ca italiana, întrucât sunt o ceată alungată din Italia. Nu sunt grosolani la înfățișare, atât cei de la sate cât și cei de la orașe. (...) Când sunt bucuroși, fac un dans rotund care se desfășoară cu cînste, fără răs, fără sporovăială și sar exact după cadență. Pentru că au case înguste, dansează pe uliță. Unul îl apucă pe altul de mână împrejur câte un bărbat și o femeie și astfel fac o roată mare. Și au bucurie atunci când dansează cel mai bine și unul dintre ei le dă semnalul să sară astfel: Huțhuțuț, la ultimul huț sar toți ca unul cât de sus pot. În timpul săriturii unul aruncă o măciucă sub cei care dansează, adică se înțelege sub picioarele lor; deci fiecare țară are obiceiul său. Și portul femeilor este curat. Toate umblă ca bărbații cu ciubote. Au straie frumoase de mătase, încrețite de la gât, până la gambe, cu mâneci jumătate, adică mâneca până peste cot, frumos tivite, haina este decoltată rotund pe umeri și sus e pusă împrejur o garnitură cu aur și perle. Din aceasta

se ivește cămașa până sub gât, care în locul gulerului e cusută de lățimea unui deget cu aur și mătase și are mâneci încrețite; ele poartă de asemenea și lanțuri aurite, salbe, brățări, mărgear. Astfel e podoaba capului. Își netezesc părul sub ele din creștet până în dosul urechilor și îl coboară și ceva mai jos, astfel ca fruntea să fie acoperită, apoi își fac ca o coroană de năframe pe care o pun deasupra, însă coroana o fac astfel. Au o maramă din cel mai frumos postav de Louvain pe care îl pun în patru, încât rămâne lat de patru degete. Ele îl pun egal împreună și îl răsucesc pe o garnitură gata pregătită. Răsucesc în lățime de șase degete, de fiecare dată cu un fir de pai mai sus, și capătul îl prind cu un ac mare de gămălie din argint de care atârnă o podoabă mică pe care o pun deasupra urechii drepte. Oamenii tineri vâra și deasupra amintitului ac o floriceică sau o frumoasă ierbuliță. Pe dinăuntrul acestei coroane, întrucât se zărește părul capului, împodobesc de jur-împrejur cu agrafe frumoase. În ambele urechi poartă și astfel de podoabe. Haina care le cuprinde este o mantie poloneză. Fecioarele poartă peste o cosiță cu moț lung, un cilindru mic din catifea neagră sau o agrafă lucrată, care se așează împreună pe cap ca o pălărie episcopală; deasupra așează o cunună care atârnă în spate. Dacă una [dintre ele] a fost deja promisă aceea poartă pe capul gol o cunună deschisă din pene de păun” (*Supliment*, I, pp. 80-91).

De la bun început, simpatia pentru români și înțelegerea fără prejudecăți a modului lor de a fi sunt evidente. El folosește termenul de valahi, pentru moldoveni, conform uzanțelor poloneze. Este totodată o dovadă a conștientizării unității românilor. Gruneweg sesizează contradicția dintre folosirea limbii slavone, total neînțeleasă, în biserică, și limba română vorbită, de origine latină și foarte apropiată de italiană. Observațiile de ordin etnografic sunt extrem de valoroase, atât pentru vechimea lor, dar mai ales pentru redarea minuțioasă. La fel de importante rămân toate paginile sale referitoare la români în general și la peisajele românești.

La sfârșitul secolului al XVI-lea, mai precis în 1588, în Moldova sosește prima misiune iezuită. Trecem peste accepțiunea generală, cu sorginte în literatura romantică, aceasta atribuiindu-le călugărilor din respectivul ordin nenumărate păcate. Iezuiții au fost însă și oameni de înaltă cultură, organizatori exemplari ai învățământului, marii noștri cronicari moldoveni instruindu-se în școlile deschise de ei în Polonia. Această primă misiune era formată din Stanislaw Warszewicki și Jan Kunig Schonhofen. Raportul trimis de cel din urmă include o listă a localităților cu credincioși și biserici catolice, în care regăsim orașe din județul Vaslui: „Huși (Hus), așa numit de la husiții din Boemia, Bârlad (Berlat), Vaslui (Waslud)” (*Supliment*, I, p. 141). După cum vedem, confuzia legată de stabilirea originii denumirii orașului Huși de la Jan Hus circula deja în epocă. Afară de similitudinea fonetică, la crearea legendei a contribuit, credem, și prezența husiților în Moldova, datorată atitudinii tolerante a lui Alexandru cel Bun. Această falsă etimologie a fost mult timp acceptată și pe plan românesc, până când Gheorghe Ghibănescu a demonstrat că numele Huși provine de la boierul Husul. Lui Schonhofen îi aparține o afirmație care subliniază din nou originile latine ale limbii române, demonstrate de asemănările cu italiana: „Valahia (din nou pentru Moldova, în manieră poloneză) este o colonie a romanilor – numită în Antichitate Dacia – se zice că idiomul patriei are o mare înrudire cu italiana de către cei care le știu pe ambele” (*Supliment*, I, p. 140).

În capitolele următoare, prezențele catolice - în general - și cele iezuite, în special, vor fi tot mai numeroase.

Bibliografie:

- *Călători străini despre țările române*, volumul I, Editura Științifică, București, 1968.
- *Călători străini despre țările române*, volumul II, Editura Științifică, București, 1970.
- *Călători străini despre țările române*, volumul III, Editura Științifică, București, 1971.
- *Călători străini despre țările române*, Supliment I, Editura Academiei Române, București, 2011.
- Cihodaru, Constantin, *Alexandru cel Bun*, Editura Junimea, Iași, 1984.
- Ghibănescu, Gheorghe, *Surete și izvoade. Volumul XV. Vasluiul*, Iași, 1926.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor prin călători*, Editura Eminescu, București, 1981.
- Ravaru, Dan, *Ștefan al II-lea și Vasluiul, capitală a Moldovei*, Editura PIM, Iași, 2013.